

Soạn bài Thực hành về lựa chọn trật tự các bộ phận trong câu

Hướng dẫn trả lời các câu hỏi soạn bài:

I. Trật tự trong câu đơn

Câu 1. Cho đoạn trích và trả lời câu hỏi:

Hắn móc đủ mọi túi, để tìm một cái gì, hắn giơ ra: Đó là một con dao nhỏ, nhưng rất sắc. Hắn nghiêng răng nói tiếp:

- Vâng, bầm cụ không được thì con phải đâm chết dăm ba thằng, rồi cụ bắt con giải huyện.

(Nam Cao - *Chí Phèo*)

a) Có thể sắp xếp phần in đậm theo trật tự “*rất sắc, nhưng nhỏ*” mà câu vẫn phù hợp với mạch ý trong đoạn văn được không?

b) Việc sắp xếp theo trật tự “*nhỏ, nhưng rất sắc*” có tác dụng như thế nào đối với sự thể hiện ý nghĩa của câu và sự liên kết ý trong đoạn văn?

c) So sánh với trật tự của các từ ngữ đó trong trường hợp sau:

Hắn có một con dao rất sắc nhưng nhỏ. Dao ấy thì chặt làm sao được cành cây to này?

Trong mỗi trường hợp trên đây, trật tự sắp xếp các bộ phận câu có mục đích gì? (xét trong quan hệ về ý nghĩa với các câu đi trước, đi sau)

Trả lời:

a) Nếu ta thay đổi trật tự phần in đậm ở trên thành: “*Đó là một con dao rất sắc, nhưng nhỏ*” thì nội dung ý nghĩa và cấu tạo ngữ pháp của câu không sai. Nhưng đặt vào đoạn văn thì trật tự sắp xếp như vậy không phù hợp với mục đích của hành động đó là nhấn mạnh mục đích đe dọa, uy hiếp bá Kiến của nhân vật Chí Phèo.

b) Nếu ta đổi vị trí của từ *nhỏ* cho cụm từ *rất sắc* thì cái ý mà tác giả muốn biểu đạt (uy hiếp và đe dọa đối phương) chẳng những không được nhấn mạnh mà còn bị giảm đi. Và như thế, mục đích hăm dọa của Chí Phèo đối với bá Kiến cũng không được làm nổi bật.

c) Đặt vấn đề sắp xếp lại trật tự từ trong đoạn văn trên của Nam Cao là không hợp lí, nhưng với tình huống khác, ngữ cảnh khác, thì sự sắp xếp ngược lại lại phù hợp.

Ví dụ, trong câu: *Hắn có một con dao rất sắc nhưng nhỏ. Dao ấy thì làm sao chặt được cành cây to này?*

Soạn bài Thực hành về lựa chọn trật tự các bộ phận trong câu

Mục đích của người nói là muốn phủ định tác dụng của con dao (con dao tuy sắc nhưng nhỏ thì không thể chặt cành cây to được). Thế nên, trong trường hợp này, việc đặt tính từ *nhỏ* ở sau *rất sắc* lại là hợp lí.

=> Như vậy, trong mỗi tình huống giao tiếp, cần xác định trọng tâm thông báo của câu từ đó mà có cách sắp xếp trật tự từ sao cho hiệu quả biểu đạt là cao nhất.

Câu 2. Em hãy lựa chọn cách viết tối ưu và giải thích lí do của sự lựa chọn đó.

Trả lời:

Có hai cách viết sau:

- *Bạn em nhỏ người nhưng rất thông minh. Thầy giáo đã đưa bạn ấy vào đội tuyển học sinh giỏi.*

- *Bạn em rất thông minh, nhưng nhỏ người. Thầy giáo đã đưa bạn ấy vào đội tuyển học sinh giỏi.*

Trong hai cách viết trên, cách thứ nhất rõ ràng tỏ ra phù hợp hơn. Trong cách viết thứ nhất, cụm từ rất thông minh là trọng tâm thông báo, là luận cứ quan trọng nhất để dẫn tới kết luận sau: "*Thầy giáo đưa bạn ấy vào đội tuyển học sinh giỏi*". Viết như câu thứ hai không phù hợp với lập luận, không làm nổi bật trọng tâm mà người nói muốn nhấn mạnh (sự thông minh của người bạn). Trong trường hợp thứ nhất, hai câu diễn đạt một lập luận, câu đầu nêu luận cứ, câu sau là kết luận. Câu đầu có hai luận cứ, trong đó luận cứ "rất thông minh" có hiệu lực mạnh, mang trọng tâm thông báo nên nó cần đặt sau để được làm nổi bật.

Câu 3. Hãy phân tích tác dụng của mỗi cách sắp xếp các bộ phận biểu hiện thời gian (in đậm) trong các đoạn trích sau:

a) **Một đêm khuya**, Mị nghe tiếng gõ vách [...]. Mị vừa bước ra, lập tức có mấy người choàng đến, nhét áo vào miệng Mị rồi bịt mắt còng Mị đi.

Sáng hôm sau, Mị mới biết mình đang ngồi trong nhà thống lí Pá Tra...

(Tô Hoài - *Vợ chồng A Phủ*)

b) ... Nhưng mà biết đứa nào đã đẻ ra Chí Phèo? Có mà trời biết! Hắn không biết, cả làng Vũ Đại cũng không ai biết...

Một anh đi thả ống lươn, **một buổi sáng tinh sương**, đã thấy hắn trần truồng và xám ngắt trong một váy đụp...

Soạn bài Thực hành về lựa chọn trật tự các bộ phận trong câu

(Nam Cao - *Chí Phèo*)

c) ... Nhưng rồi hỏi ra mới biết rõ cô ấy không phải con gái nhà Pá Tra: Cô ấy là vợ A Sử, con trai thống lí Pá Tra.

Cô Mị về làm dâu nhà Pá Tra đã mấy năm.

(Tô Hoài - *Vợ chồng A Phủ*)

Trả lời:

Ba đoạn văn đã cho đều có những bộ phận biểu hiện thời gian (trạng ngữ chỉ thời gian). Theo quy tắc ngữ pháp thì các bộ phận này đều có thể đặt ở đầu câu, giữa câu hay cuối câu. Tuy nhiên, trong mỗi văn cảnh cụ thể, vì hướng đến những mục đích khác nhau nên cách sắp xếp của từng tác giả lại khác nhau.

a)

Trong đoạn văn này, trạng ngữ chỉ thời gian (Một đêm khuya) được đặt ở đầu câu vì nó phải đảm nhận chức năng nêu hoàn cảnh thời gian cho các sự kiện xảy ra sau đó (Mị bị bắt rồi bị đưa đi). Trong khi đó, ở câu tiếp theo, phần trạng ngữ chỉ thời gian (Sáng hôm sau) vừa có tác dụng như trạng ngữ ở câu trên lại vừa có tác dụng liên kết câu. Người ta không thể đặt nó ở cuối câu hay giữa câu, vì như thế câu văn sẽ mất sự liên kết và các sự kiện được kể không liền mạch.

b)

Trong câu văn này, trạng ngữ chỉ thời gian (một buổi sáng tinh sương) lại đặt ở giữa câu, đằng sau hành động của một chủ thể (Một anh đi thả ống lươn). Sở dĩ cần phải sắp xếp theo trật tự ấy là do các câu văn trước đang tập trung vào vấn đề: Ai biết người nào đẻ ra Chí Phèo? Cho nên cần nối tiếp đề tài đó bằng việc nêu người hành động (chứ không phải thời gian của hành động) lên đầu câu.

c)

Trong trường hợp này, bộ phận chỉ thời gian (đã mấy năm) đứng ở cuối câu. Điều đó do nhiệm vụ thông báo của nó quyết định: Nó biểu thị phần tin mới, phần trọng tâm thông báo. Về mặt ngữ pháp, nó không phải là thành phần chính của câu. Nhưng các thành phần chính (Cô Mị về làm dâu nhà Pá Tra) trong trường hợp này chỉ là một hình thức khác của việc lặp lại một thông tin đã biết, đã được nhắc tới như những câu trước đó (cô ấy là vợ A Sử, con trai thống lí), nghĩa là một thông tin cũ. Điều quan trọng ở câu sau này là thời gian về làm dâu. Vì thế, tuy là thành phần thứ yếu về ngữ pháp nhưng lại quan trọng về mặt thông báo nên nó cần được đặt ở cuối câu, vị trí thường dành cho phần tin mới, tin quan trọng. Một lí do khác là việc đặt thành phần này ở cuối câu cũng là để báo trước

Soạn bài Thực hành về lựa chọn trật tự các bộ phận trong câu

một nội dung thông tin sẽ ngay lập tức được nói tới (thông tin về cái ngày mà Mị chưa về làm dâu nhà Pá Tra).

II. Trật tự trong câu ghép

Câu 1. Trong những câu ghép ở các đoạn trích sau, vì sao vế in đậm lại đặt ở vị trí sau so với vế còn lại? Khi đặt vế đó ở vị trí trước thì nội dung của câu và mạch ý của đoạn có gì thay đổi?

Chí Phèo đoán chắc rằng một người đàn bà hỏi một người đàn bà khác đi bán vải ở Nam Định. Hắn lại nao nao buồn, là vì mẩu chuyện ấy nhắc cho hắn một cái gì rất xa xôi. Hình như có một thời hắn đã ao ước có một gia đình nho nhỏ. Chồng cuốc mướn cày thuê, vợ dệt vải.

(Nam Cao - Chí Phèo)

Trả lời:

Trong đoạn văn trên, vế chỉ nguyên nhân của câu ghép (vế in đậm) đặt sau vế chính (*Hắn lại nao nao buồn*) vì vế chính trước hết còn liên hệ với câu trước đó (tiếp tục cung cấp những thông tin về dòng suy nghĩ của Chí Phèo), vế in đậm cũng lại cần gắn với câu sau, vì câu sau này chính là câu cụ thể hoá cho ý "*một cái gì đó rất xa xôi*". Nghĩa là vế chính đặt trước để liên kết dễ dàng với những câu đi trước, còn vế phụ đặt sau (không theo trật tự thuận thường thấy của câu ghép chính phụ) để liên kết dễ dàng hơn với những câu sau đó.

b) Cho đoạn văn:

Thưa cụ, việc đó là việc riêng của chị cháu. Tùy ý chị cháu cư xử. Cháu không có quyền lạm bàn tới, tuy đối với chị cháu cũng như đối với quan huyện, cháu vẫn là người chịu ơn.

(Khái Hưng — *Nửa chừng xuân*)

Trong câu ghép, vế chỉ nhượng bộ (tuy đối với chị cháu cũng như đối với quan huyện) được đặt sau để nhấn mạnh ý cũng như bổ sung một thông tin cần thiết.

Câu 2. Lựa chọn câu văn thích hợp nhất để điền vào vị trí bỏ trống ở đầu đoạn văn sau đây.

[...] Trong các thời kì khác nhau trước đây, các nhà chính trị, nhà văn lỗi lạc, ... đã phát triển nó và hoàn toàn nắm vững nó. Ví dụ: Na-pô-lê-ông đọc tốc độ 2000 từ/phút, Ban-dắc đọc tốc độ 4000 từ/phút, Mác-xim Go-rơ-ki đọc mỗi trang sách chỉ mất vài giây, ...

Soạn bài Thực hành về lựa chọn trật tự các bộ phận trong câu

(Theo *Lịch văn hóa tổng hợp 1987 – 1990*)

A - Các phương pháp đọc nhanh không phải là điều mới lạ nhưng trong những năm gần đây nó đã được phổ biến khá rộng.

B - Trong những năm gần đây, các phương pháp đọc nhanh không phải là điều mới lạ nhưng nó đã được phổ biến khá rộng.

C - Trong những năm gần đây, các phương pháp đọc nhanh đã được phổ biến khá rộng, nhưng nó không phải là điều mới lạ.

D - Các phương pháp đọc nhanh không phải là điều mới lạ nhưng nó đã được phổ biến khá rộng trong những năm gần đây.

Trả lời:

Để lựa chọn được câu văn có trật tự tối ưu và ứng với vị trí đầu đoạn cả về ngữ pháp và ý nghĩa, cần xem xét quan hệ của nó với các câu còn lại trong đoạn. Có thể thấy, các câu còn lại trong đoạn đều nói về việc: Trong các thời kì trước đây, nhiều người nổi tiếng đã phát triển các phương pháp đọc nhanh và nắm vững nó. Nghĩa là các câu này đều nói về thời kì trước, điều này có nghĩa câu đầu nói về những năm gần đây. Hơn nữa các câu sau chỉ cụ thể hoá một ý quan trọng trong một vế của câu ghép đi đầu: phương pháp đọc nhanh không phải là điều mới lạ. Chính vì vậy mà để liên kết chặt chẽ với các câu sau theo quan hệ diễn dịch thì ở câu đầu (vị trí để trống) cần:

- Đặt trạng ngữ "*Trong những năm gần đây*" ở đầu câu để đối lập với trạng ngữ "*Trong các thời kì khác nhau trước đây*" ở câu thứ 2.

- Giữa hai vế của câu ghép cần đặt vế "*nó không phải là điều lạ*" ở sau (vế trước là: "các phương pháp đọc nhanh đã được phổ biến khá rộng") vì đó là vế chứa thông tin quan trọng nhất và lại có tác dụng liên kết ý với các câu sau.

Như vậy, ứng với các tiêu chí nêu trên, cần chọn phương án thứ ba trong bốn phương án đã cho.